

Om de eviga skolämnena, en historisk genomgång

I mångt och mycket tycks ämnena givna sedan urminnes tider. Bland forskare och skolhistoriker finns en medvetenhet om sakernas tillstånd och ibland kan en viss resignation spåras. Uppgiften att förändra läroplanen på detta plan verkar omöjlig. Man kan också skönja en sympati för den institution som skapats. Kritik eller förslag till en radikal förändring skulle slå mot många trossatser, speciellt bland humanisterna. Utbildningsväsendet har betytt mycket för den västerländska kulturen men man ska inte förväxla vetenskapens framsteg med skolämnena inom utbildningsväsendet. Skolan är ett arv från antiken och katolska kyrkan hade möjliggjort att de antika skrifterna bevarats och fortsatt studeras. Kyrkan och antiken förenades i den medeltida skolastiken. Vetenskapen däremot bekämpades av katolska kyrkan.

Vetenskapen utvecklas ju ständigt medan skolan uppvisar en förbluffande obenägenhet att förändras. Liedman, i sin imponerande genomgång av aspekter på kunskap, är inne på tanken i "Ett oändligt äventyr" (Liedman 2007). Skolan är en "seg" institution. Denna seghet karakteriserar hela skolans väsen. När det gäller skolämnena är han dock kortfattad. Alla ämnen har sin historia, menar han. Vissa är gamla, går tillbaka till antiken, andra har både äldre och yngre inslag. Vissa ämnen är nytillkomna t.ex. samhällskunskap som stammar från mitten av 1900-talet.

Han diskuterar kort om den antika världens pensum, de sju fria konsterna och hur de levt kvar i vår tids skola. "Utan större svårighet kan vi känna igen det mesta av vår egen skolas läroplan i de sju fria konsterna" skriver han. Han nämner grammatik, retorik (konsten att redovisa muntligt eller skriftligt, dialektik ("konstens att resonera sakligt"). Aritmetik och geometri ingår i dagens matematik, astronomin har sin plats. Musik däremot har övergått från att vara en lära om matematiska proportioner till att vara ett konstämne. (sid. 81-82)

Systemet med de sju fria konsterna uppstod under den hellenistiska eran. Det klassiska Grekland kände inte till något enhetligt system. Undervisningen skedde i regel privat och det fanns ingen institutionaliserad kursplan.

Aristoteles förordade i "Politiken" att skolan "...bör vara en offentlig angelägenhet och inte privat som nu, när var och en tar hand om sina egna barn och ger dem den privata undervisning han finner bäst" (citerat av Garefalkis 2004 sid. 100)

Det klassiska Grekland hade således ingen uppsättning ämnen som alla elever skulle studera, ingen fastslagen kursplan.

Kanske hade Aristoteles ett inflytande över det skolsystem som sedan växte fram. Aristoteles var lärare åt den som skulle lägga hela Mindre Asien för sina fötter, Alexander den store. Även Platon beskrev i sin idealstat existensen av ett genomtänkt system av utbildning där individen skulle uppfostras för att passa in på bästa sätt i ett ordnat samhälle. När således det hellenistiska skolsystemet skapades så hade det mäktiga förespråkare.

Det kan vara intressant att notera att läran om de sju fria konsterna skapades *efter* den guldålder som sedan systemet alltid blickade tillbaka på. De bästa exemplen på litterär kvalitet, retorisk förmåga, god framställning i tal och skrift etc. fanns att hämta i det klassiska Grekland. Systemet med de sju fria konsterna kan således sägas stå närmare Platons ideal än det som var förhärskande tidigare.

Det system som föregick det som förespråkade de sju fria konsterna utgjorde den klassiska guldåldern inom konst och filosofi. I vilken mån skolväsendet har betydelse i sammanhanget kan givetvis inte exakt uppskattas. Platon föreslog i "Staten" en strikt ordning när det gäller utbildning. Den skulle underordnas samhällets intressen och den frihet i ämnesval som karakteriserade det klassiska Grekland skulle frångås.

Dessa sju ämnen återkom under medeltiden och blev ett obligatoriskt inslag i studiegången som förberedelse till det tre "högre" fakulteterna på universiteten som gradvis växte sig starka i Europa. De blev en akademisk grundutbildning.

Här skedde en uppdelning i det medeltida samhället på flera plan. För det första skulle de förberedande inslaget visa sig långlivat. Man läste trivium för att förbereda för universitetsstudier, främst medicin, teologi och juridik. Dessa ämnen är fortfarande idag ämnen som inte ingår i det obligatoriska skolväsendet. Detta är således en direkt arvtagare till den medeltida ordningen med förberedande trivium.

Ett annat var det skråväsende som växte fram. Universitetet blev ett religiöst skrå som ägnade sig åt boklig lärdom. Att syssla med andra mer praktiska konster eller färdigheter kom inte i fråga. All annan yrkesutbildning, förutom den teologiska låg på skrånas bord. Denna åtskillnad mellan praktiska ämnen och läsämnen har bevarats till vår tid och kan sägas vara ett eko från antiken där samma förhållande rådde. Det skulle kunna kallas "allmänmänskligt" eftersom det förekommer i alla kulturer. (se kapitel 2)

Så länge latinet var det förhärskande lärospråket utövade dessa tre ämnen ett inflytande större än de "naturvetenskapliga", detta ända in på 1800-talet. Grammatik var i det närmaste nödvändigt när det gällde att lära sig latin, åtminstone enligt traditionell pedagogisk metod. De två övriga innebar skriv- och tankeövningar som på lägre nivå var enkla skrivövningar. Grammatik innefattade också litteratur och läsning av utdrag ur texter från antiken. Roms historia kunde här inrymmas liksom texter ur de antika författarna inom olika områden. Trivium kunde därför med sitt material spänna över många discipliner.

Medeltidens undervisning, ledd av katolska kyrkan anammade därmed de sju fria konsterna. De inkorporerade i sin dogmatik de antika filosofernas verk och det klassiska stoffet levde vidare inom hela undervisningsväsendet. Det humanistiska renässansidealet riktade kritik mot denna dogmatik med vilken inte att de sju fria konsterna eller studiet av antiken skulle avskaffas. Tvärtom, tyckte de att det klassiska idealet hade frångåtts och att antikens främsta företrädare skulle studeras på nytt, mer ingående och det medeltida latinet som språkform skulle ersättas med det klassiska.

"Det mest uppenbara inflytandet från Renässansen när det gällde undervisning, nästan det viktigaste, kom från omdaning och utvidgning av kursplanen. De klassiska romerska författarna och några grekiska, tillsammans med de nödvändiga språkstudierna ersatte det medeltida trivium med

grammatik, retorik och dialektik....Nästa mål var att förstå litteratur och livet genom litteraturen, snarare, än skicklighet i retorik och den skolastiska filosofin eller det yrkesinriktade studiet av juridik eller medicin. Humanisterna avsåg att erbjuda en liberal, inte en yrkesinriktad undervisning”(Good 1947 sid. 132 min övers.)

Därmed blev latinet och det sju fria konsterna och de ämnen som de vehikulerade än viktigare. Grammatiken skulle vara det klassiska latinets grammatik och Ciceros stil blev den mest beundrade. Den katolska kyrkans användning av antikens litteratur ersattes av nya texter. På universiteten dit det mesta av medeltidens lärdom koncentrerades, hade det, förutom de sju fria konsterna, undervisats i juridik från den romerska Justinianus-korpusen, medicin, baserad på Galenos. Filosofin (teologin) hämtade sin inspiration främst från Aristoteles och Platon. Nu skulle kyrkans dominans över tanken brytas, utan att det för den skull skulle införas läror som stred mot religionen. Vetenskapliga framsteg gjordes vilka utgjorde grunden för det genombrott inom naturvetenskap som skulle ske under de följande århundradena.

Men för undervisningen av den breda massan skedde inga stora framsteg. Enligt Sjöstrand 1966 (sid. 78) bröts den frigörande kraften i humanismen för skolans del av de religionsstrider och ekonomiska svårigheter som uppkom. När reformationen inleddes fanns visserligen stora ambitioner, t.ex. hos Luther, att införa undervisning för alla i de protestantiska länderna men dessa kom inte att förverkligas. Orsakerna kan ha varit flera. Kanske var det omöjligt att genomföra en sådan reform, det var för kostsamt och svårt, kanske hade kyrkan en avog hållning till det. Latinskolan fortlevde som förut och därmed överlevde de fria konsterna.

Hos några av renässanspedagogerna formulerades ändå för första gången alternativ till de antika skolämnena. Vetenskapen utvecklades och tanken att införa nya skolämnen var lätt funnen. Ett sådant exempel var Vives som förordade ämnen som åkerbruk, olika hantverk, statskunskap; han tyckte att bekantskap med allehanda hantverksyrken var viktiga, etc. Denna inriktning på vad som senare skulle kallas realämnena var inte föreslagen som ett allmänt system utan var ett förslag till privat uppfostran.

Praktiska kunskaper och sådant som tog avstånd från medeltida boklig lärdom skulle dock inte bli dominerande. I stället ledde reformationen och motreformationen till en återgång först och främst till antiken och dess texter men också till att religiösa läroböcker blev viktigare. Bibeln, psalmboken och speciellt katekesen blev viktiga i protestantiska länder och sedan i frikyrkorna. I de katolska tog vissa ordnar över det mesta av den mer seriösa undervisningen. Detta system levde sedan vidare i århundraden. Folkundervisningen sköttes av sockenkyrkan. Vetenskapen levde ett eget liv, fortfarande skriven på latin. Först på 1800-talet skulle vissa vetenskapliga realämnena på allvar konkurrera med latinskolan.

Humanismen upplevde ett nytt uppsving under 1800-talet i Preussen, nu under namnet nyhumanism. Ännu en gång blev den egentliga humanismen offer för politiska omständigheter. I stället för det religiösa innehållet som tog loven av humanismen inom skolväsendet på 1500-talet ser man nu hur nationalistiska strömningar använder sig av den humanism som vuxit fram under 1700-talets Tyskland. Staten tar sig nu an undervisningen (under 1500-talet var det kyrkan) och ett nationellt undervisningsväsende skapas. Humboldt brukar vara den som beskrivs som den stora visionären i sammanhanget. I stället skapades ett starkt hierarkiskt system, militaristiskt till sitt väsen där starka statuskillnader upprätthölls.

”Vilken annorlunda värld hade vi inte haft idag om Humboldt hade vunnit den preussiska debatten...” utbrister John Taylor Gatto i ”The underground history of american education”. Men så blev det inte: ”...krafterna som backade upp baron Von Stein vann istället. Den mest framträdande ingenjören inom arbetet med skolreformen, Mathes von Hess, krävde att social klass skulle bestämma kvalitén i ett barns utbildning av omsorg om stabiliteten. Det preussiska utbildningsdekretet från 1776 hade redan angett tonen och stipulerade att överklassbarn, även om de bara besatt ”medioker talang och begränsad begåvning”, skulle inhysas i specialskolor eller privatskolor, medan ”barn från de lägre skikten” skulle behandlas på ett sätt som gjorde dem ”nöjda med den lott som de fått via födseln”. Och det är det som varit avgörande” (Gatto 2003 sid. 132)

Han fortsätter: ”Det preussiska tänkandet som var ledande hade en klar syn på vad en centraliserad skola skulle tillhandahålla, 1) Lydiga soldater för armén. 2) Lydiga arbetare för gruvorna, fabriker och jordbruken. 3) Underdåniga offentliga tjänstemän, utbildade för sitt värv. 4) Underdåniga tjänstemän för industrin. 5) Medborgare som tyckte likadant i de flesta frågor. 6) Nationell uniformitet i tanke ord och handling (Ibid. sid. 132-133)

Systemet blev det följande som Gatto verkar tycka är ojämnt och som gav den bästa utbildningen åt militären:

”Det översta skiktet, en halv procent av eleverna, gick på Akademieschulen (akademiskolor) där de som framtida ledare lärde sig att tänka strategiskt, i helheter och ta hänsyn till sammanhang; de lärde sig komplexa processer och användbara kunskaper, studerade historia, skrev mycket, argumenterade ofta... Nästa nivå, ”Realschulen” (realskolor) var avsedd mest som en utbildningsfabrik för yrkesproletariatet av ingenjörer, jurister, civila tjänstemän... Slutligen, i botten av pyramiden, fanns en grupp bestående av mellan 92 och 94 procent av befolkningen som gick i ”folkskolor” där de lärde sig lydnad, samarbetsvilja och korrekt beteende tillsammans med grunderna i läskunnighet och officiella, statliga myter i historia.” (Ibid. sid. 137)

I Sverige skulle liknande tankegångar leda till tudelningen mellan folkskola och läroverk. Olika ämnen tycktes passa olika samhällsgrupper. I folkskolan var speciellt det religiösa inslaget starkt (kristendom), latin saknades och undervisningen skedde på svenska.

Nationalismen införlivade således humanismen i sitt totalitära projekt. De ideal som formades på 1700-talet, kända är de som utvecklades av Kant i ”Vad är upplysning?”, förvandlades till något helt annat. Ett sammanhängande, statligt, skolsystem skapades där individuell frihet i egentlig mening inte skulle existera. ”Utbildningsprocessen uppfattades som en fostran till lydnad snarare än till personlig utveckling” (Dewey 2009 sid. 135). 1700-talshumanismen vann inte längre gehör. ”...mindre än två decennier efter Kants död utarbetade hans filosofiska efterföljare Fichte och Hegel tanken att utbildning är statens viktigaste uppgift och att särskilt Tysklands förnyelse måste fullbordas genom en utbildning som bedrivs i statens intresse. Och den enskilde individen är av nödvändighet en egoistisk och irrationell varelse, förslavad av sina begär och av omständigheterna, om han inte frivilligt underkastar sig statliga institutioners och lagars fostrande disciplin.” (ibid. 136-137)

Det nationalistiska projektet präglade många skolämnen och gav upphov till nya. Preussens exempel följdes av de flesta moderna stater och nationella ämnen uppstod enligt ett mönster som idag ter sig allenarådande. Det egna språket och kulturen skulle först och främst främjas. Ett ämne som på sikt skulle ersätta latinsk grammatik var det egna språket och det egna landets litteratur. I Sverige

skapades således ett svenskämne som i stort var en efterbildning av undervisningen i latin fast nu i ett annat ämne, svenska. Förutom själva läs- och skrivkunnigheten så gavs lektioner i svensk grammatik med en terminologi lånad från den latinska grammatiken där eleverna skulle kunna ordklasser, meningsbyggnad, böjningsmönster etc. Liksom i grammatik från förr skulle litterära texter läsas, nu ur den svenska litteraturen. Det patriotiska inslaget var tydligt och texterna skulle inspirera till fosterlandskärlek.

Fokuseringen på det egna språket, undertryckandet av minoritetsspråk och dialekter, upprättandet av språk- och stavningsregler bidrog till att skapa den nationalism som genomsyrade varje lenad under andra hälften av 1800-talet. De stora massorna var i många stycken analfabeter med en lokal kultur och lokala traditioner. Den gemensamma kultur som staten eftersträvade åstadkoms till stor del med hjälp av inrättandet av nationella ämnen i en allmän och obligatorisk skola. Alla fostrades och indoktrinerades.

Detta gällde inte bara språkundervisningen på landets officiella språk och dess litteratur. Historia som förut främst varit antikens historia blev nu ett medel för nationell fostran. Speciellt de svenska folkskolorna har blivit kända för sin förenklade typ av historieskrivning anpassade för små barn. Eleverna lärde känna historiska figurer som vore de litterära gestalter. Anekdotiskt stoff ingick ofta som var tillräckligt lättillgängligt. Betydande resurser lades ner på detta och kända kulturpersonligheter tog på sig uppgiften att förmedla dessa kunskaper.

På samma sätt förvandlades geografi från att ha varit baserad på jordgloben med studier av världens geografi eller i vissa fall kartritning, till något att använda för att studera det egna landet, dess särdrag, landskap, floder, skogar etc.

Med tiden hade den mest uttalade nationalismen i ämnen som historia och geografi tonats ner. Efter andra världskriget inträdde en tillbakagång åtminstone för den mest extrema nationalismen, rasismen. Historieämnen togs för något suspekt av både socialdemokrater och liberaler. Tingsten tog tydligt avstånd från den nationalistiska propaganda som skolan varit spelplats för. Så småningom togs historieämnet bort från grundskola och gymnasium. Kungarnas, krigens och överklassens historia övergavs och något alternativ erbjöds inte. Som bekant har ämnet kommit tillbaka och ingår numera i den obligatoriska undervisningen i grundskola och gymnasium. Nu samsas det nationella med andra aspekter även om fokus fortfarande är nationellt. Utvecklingslinjer betonas, historiekunskapernas roll i dagens samhälle, ideologiers betydelse etc. ingår.

Geografi faller idag under rubriken (liksom historia) "samhällsorienterande ämnen". Befolkningsfrågor, samhällsaspekter, kartritningens förutsättningar har nu en plats i ämnet. Särskild vikt läggs vid miljöaspekter. Naturresursers ändlighet, människans påverkan på naturen, energiutvinning och globala frågor om fattigdom och klimatets sårbarhet är alla delar i det nya geografiamnet. Även om kunskapen om Sveriges geografi ska läras in, särskilt i de tidigare klasserna, har nationalismen fått stå tillbaka på ett markant sätt.

1800-talets nationellt baserade skola utvecklade också idén om "främmande språk" Enligt Hettne (Hettne 1998 sid. 170-171) skapades ett främlingskap gentemot andra länders språk genom fokuserande på den egna kulturen. Den kulturella gemenskap som funnits, speciellt i de högra klasserna där språkkunskaper var brukliga och som förenklades av delade livsvillkor, försvinner gradvis. Det språk som inte var det egna blev annorlunda och därmed svårbegripligt. Ironiskt nog blev

dessa levande språk i undervisningssituationen lika "döda" som latinet hade varit. De urholkades, vanställdes och serverades på ett konstlat sätt.

Man brukar beteckna 1800-talet som det sekel när de naturvetenskapliga ämnena gjorde sitt intåg i skolsystemet. De blev mer och mer nationalistiska till sin karaktär, allt eftersom seklet fortgick. Ofta framhävdes upptäckter gjorda av landsmän, det egna landets vetenskapsmän nämndes särskilt. Samtidigt fanns en grund som var universell, ej landsbunden. Det elementaristiska har åtminstone den fördelen att det inte påverkas så mycket av i vilket land undervisningen bedrivs.

I och med dessa ämnens införande kan man säga att de s.k. realämnena vunnit en avgörande seger.. Många filosofer och pedagoger hade kritiserat skolan för att inte ta sig an verkliga företeelser, kunskaper om konkreta ting etc. utan ägnade sig åt mer åt språkstudier, skrivövningar, litteraturstudier, diskussioner av filosofisk art. Här fanns kritik mot att ord gick före de betecknade konkreta föremålen. Man menade också att idéerna fick mer uppmärksamhet än verkligheten. Någon empiri fanns det under hela medeltiden inte mycket av. Men med tiden uppstod förslag om att det borde förhålla sig annorlunda. Den mer konkreta verkligheten som skulle inkluderas tog sig olika former för de olika tänkarna. För en del skulle praktiska färdigheter ingå t.ex. olika hantverk, jordbrukstekniker. Här finner vi som en av de första förespråkarna den spanske renässanspedagogen Vives (Sjöstrand 1966 sid. 73-74). Köpmän och medlemmar ur borgarklassen önskade i århundrade en utveckling av ämnen som ekonomi och bokföring. Hushållning på landsbygden var också ett återkommande inslag. Locke föreslog emot rådande system juridik, fysik, fysiska kroppsövningar, naturlära (ibid. sid. 109) Den tyska pedagogiken såg flera banbrytande reformpedagoger på 1600- och 1700-talen. Francke t.ex., som var pietist och inflytelserik föreslog, utan att för den skull frångå det traditionella systemet, ämnen som svarvning, glasslipning, anatomi, botanik, experimentalfysik etc. (ibid. sid. 149)

Ofta, som hos Leibniz eller Comenius blev uppräknigen av ämnen som skulle studeras mer omfattande än vad som var praktiskt möjligt. De presenterade heller inga idéer om genomförandet av sinn tankar. Det fanns till och med idéer om bibringa eleverna allt och ge dem en sorts allvishet. Hos Comenius kallas det "pansofi".

Ett annat sätt att undvika det språkcentrerade undervisningssättet var att använda illustrationer. Boktryckarkonsten gjorde detta möjligt på ett nytt och billigare sätt. Senare tillkom kopparstick, gravyrer etc. Comenius författade t.ex. en lärobok där bilder utgör ingången till inläringen. Basedow gjorde en liknande insats. På detta sätt skulle synintrycken förstärka det lästa eller deklamerade och bättre förståelse uppnås. Motsatsförhållandet mellan tinget, saken och ordet, språket skulle på så vis upphöra.

Efter 1800-talets reformer, av nationalistisk art och de som ledde till införandet av de naturvetenskapliga ämnena, tycks inga större förändringar ha skett. Ämnena förblir i stort sett desamma. Mindre tillägg som hemkunskap, teknik och annat förekommer utan det rubbar några vedertagna mönster.

Urvalet av ämnen ligger således fast utan att ifrågasättas, åtminstone inte i den offentliga debatten. Sällan ser man någon som driver frågan om någon större omläggning av ordningen. Med all sannolikhet råder ett konsensusförhållande bland ledande makthavare och opinionsbildare, de

politiska partierna har inte sådana förslag på dagordningen. Troligen är det politiskt omöjligt att föreslå något sådant.

Konsensus kring ämnena omfattar också de olika pedagogiska inriktningarna och så har det varit under lång tid. Det är tämligen förvånande att se sådan enighet i frågan bland så skilda troslärar. Speciellt tänker jag då på den s.k. alternativa pedagogiken, reformpedagogiken. De nydanande idéer som uttrycks har oftast ägnats åt sociala eller psykologiska aspekter. Det tycks vara viktigare hur man lär ut än vad man lär ut, viktigare hur eleverna lär sig det stipulerade stoffet än hur detta ser ut. Det finns en uppsjö teorier och infallsvinklar t.ex. analyser av vad kunskap är, vad lärande är, hur eleverna lär sig saker, hur läraren skall agera, ett otal frågeställningar som inte i grunden motsätter sig det etablerade och traderade.

Det är intressant att här se vad de största, mest inflytelserika reformpedagogerna har skrivit i frågan. Som vi har sett har tankar om mer praktiska ämnen funnits, ämnen som byggde ut eller ersatte den latindominerade skolan. Men när väl realämnena inkorporerats tycks inga fler försök ha gjorts för att ytterligare förnya pensum. Den kamp som fördes mellan realskola och latinskola har förflyttat sina positioner och utspelas nu på ett annat plan. Man kan nämna polariteten mellan tradition och modernitet, mellan global och nationell skola, mellan "ekonomism" och humanism, mellan teknologiskt avancerad pedagogik som utnyttjar de nya digitala möjligheterna och den som håller sig till de gamla metoderna.

Nya elementarskolan år 1827 som var experimentskola erbjöd t.ex. ämnen som kristendomskunskap, geografi, naturkännedom, historia, matematik, fysik, svenska, klassiska språk och musik 43 timmar i veckan (Ödman 1995 sid. 489-496) Här experimenterades inte i urvalet ämnen. Det "nya" låg på ett annat plan, undervisningsmetoderna t.ex.

Ämnena, som sagt, ifrågasätts inte av någon. Två exempel kan illustrera hur reformpedagogiken ser på ämnen. Dewey (Dewey 2009) tycker inte att något ämne ska ersättas eller tas bort. Han verkar t.ex. se positivt på naturvetenskap. Det är för honom en experimentell sysselsättning och eleven ska själv, fysiskt, arbeta med att träna sig att utföra empiriska undersökningar. När det gäller humaniora tycker han att det också är viktigt. Motsättningen mellan naturvetenskap å ena sidan och humaniora å den andra bör dock överbryggas liksom den mellan praktisk och teoretisk kunskap. Han tillmäter, utan att ifrågasätta deras plats i systemet, historia och geografi en stor betydelse. Dessa ämnen kan, om de lärs ut på rätt sätt, ge breda perspektiv på mänskligt liv, bilda bakgrund till nutidens förhållanden, placera det kända, det lokala, i ett större sammanhang. Det ska inte bara vara fakta poängterar han. Elevens mottaglighet måste stimuleras och nyfikenhet och intresse hos eleven användas för att skänka förståelse på ett djupare plan. Detta är i och för sig ett credo för hela hans pedagogik, oavsett ämne; den erfarenhetsbaserade pedagogiken. Han nämner att dessa ämnen får stor plats i läroplanen. Just därför fäster han stor vikt vid dem. De båda ämnena kan ges ett gemensamt tema om de lärs ut rätt: människan och "människans gemensamma liv." (Dewey 2009 sid. 259) Historia och geografi kan användas för att det sociala och naturen belyser och när varandra ömsesidigt. Han har stora visioner för utvecklandet av ämnena. Geografi kan berätta om mångfalden av människor som befolkar olika platser, hembygdens geografi skapar mening etc. När det gäller historia kan både det förflutna och nuet ingå som studerade tidsperioder. Han förespråkar den "genetiska" metoden, den att studera tillkomstprocesser. Även den att teckna livsöden finner hans gillande (den "biografiska" metoden). Ekonomisk historia tycker han är viktigt.

Ellen Key en av Sveriges mest välrenommerade tänkare när det gäller barnuppfostran och skolväsende, är inte heller nydanande i valet av ämnen som hon tycker passar i skolan: "I min drömda skola råder....valfrihet i alla ämnen. Skolan upptager dessa, som en väl försedd matsedel, men ingen påtvingar dem. Jämte engelskan erbjuder skolan sålunda tyska och franska; naturvetenskap och matematik, historia och geografi. Modersmålet övas flitigt genom talande, läsande och skrivande...."(Key 1996 sid. 162)

Det nya verkar ligga i att eleverna själva kunde välja att läsa de ämnen de var intresserade av och att de kunde läsa vad de ville i ämnet. Men det urval av ämnen som föreslås är inte stort. Där återfinns i stora drag de ämnen som lästes i läroverket. Denna inskränkning i det möjliga tycks författarinnan inte vara helt medveten om. Hon verkar tycka att hennes "idealskola" ger eleven full handlingsfrihet och att den inte tvingar på något på eleven. Men begränsningen är likafullt betydande.

Man kan tydligt urskilja en tendens som funnits i all reformpedagogik. Organisation, relationen mellan lärare och elev, det psykologiska spelet vid inläring, barnets utvecklande av kunskaper, förståndets, intelligensens, själslivets, moralens utvecklande hos barnet, hur själva hjärnan fungerar, hur kunskaper förvärvas, allt detta och många andra inslag utgör reformpedagogikens främsta objekt. Att angripa pensum, ifrågasätta urvalet av ämnen har sällan föresvävat dem.

En annan tendens är också tydlig: att utveckla ämnen hellre än att ersätta dem med något annat. Ämnen som psykologi, sociologi, etnografi, ekonomi blir aldrig föreslagna som enskilda ämnen. Däremot anses de vara sådana att de förbättrar om de tillsätts som ingredienser i de gamla ämnena, gör dem intressantare och nyttigare. Med deras hjälp ska fantasin sättas i rörelse, insikter vinnas, socialisering inträffa, analysförmågan tränas upp, kopplingar till vardag och verklighet göras. Men ämnena förblir desamma.